

ГУЛЧЕХРА

Давоми. Боши биринчи бетда

Каталогда Буюк ипак йўлининг харитаси берилган. Бу йўл Хитойнинг Чанган шаҳридан бошланиб, Дунхуанга келади. Бу ердан унга бўлинади. Шимолий бўлаги Хомий, Турфон, Гулжа орқали Қашқарга, ундан Чоч, Хўжанд, Самарқанд ва Бухоро орқали Марвага келади.

Иккинчи бўлаги Дунхуандан Мирон, Хутан орқали Ерқандга ўтади. Ундан Фаргона водийси (Ўзган, Ахсикент, Хўжанд) орқали Балхга келиб Марвада юқоридаги бўлак билан қўшилиди. Сўнг иккала бўлак бириктирилиб Исфахон, Нишопур, Хамдодан орқали Бағдод ёнидан ўтиб Ўртаер денгизи портларидан Тир ва Антиохияга етиб боради. Бу ердан товарлар кемаларга ортилади ва Оврупо, Шимолий Африка сари йўл олади. Буюк ипак йўли бўшхурат топган бу йўл одатдаги карвон йўлидир. Бу йўлнинг шимолий бўлаги Самарқанд ва Бухородан ўтиб Амударё бўйлаб Хоразмга етган.

публикасининг йирик ўлкаларидан бири Баден-Вюртембергнинг маркази Штутгарт шаҳарида 1995 йил 15 ноябр кунини очилган кўргазманинг расмий номи «Буюк ипак йўли ворислари. Ўзбекистон» дейилиши бежиз эмас.

Кўргазманинг биринчи залида энг қадимги даврга оид ашёлар кўйилган.

Бу залда VIII—IX асрга оид ипак матонинг парчаси эътиборни тортади.

Хитойда ясалган ва қайта тикланиб алоҳида кўргазма дастгоҳга ўрнатилган от ҳайкали эса 618—907 йилларга мансубдир.

Ашёлар орасида Будданинг ҳайкалидан қўчирилган бир нуска бор. Унинг асли II—III асрларга доир деб ҳисобланади ва Гандхарвада сақланади.

Яна бир бўлим Ўзбекистоннинг исломдан олдинги ҳаёти тўғрисида ҳикоя қилади. Унда юнон тарихчиси Херодотнинг бу ерда 559—530 йиллар ўртасида бўлиб ўтган сиёсий воқеалар тўғрисида ёзганлари

У ипак пилларини титмоқ учун ишлатилган. Унинг воситасида 10—20 қатор ипак бир ягона илга айлантирилган. Унда ипак қолдиқлари бор. Бу асбоб мелоддан олдинги I ва мелоддан кейинги I асрга оид. Ана шу кўргазма дастгоҳда яна бир муҳим нарсаси Юнон-Бақтрия даврларида зарб этилган тангалар бор. Бу тангалар Бақтрия хазинаси деб аталади. Хазинада 58 қумуш танга бор. Тангалар 256—165нчи мелоддан олдинги йилларда ясалган. Бу топилма 1983 йили Бухоро яқинидаги Жондор канални бўлибдан топилиган.

Тангаларда Юнон-Бақтрия ҳукмдорларидан Диодот I, Евкратидларнинг ва Селевкий ҳукмдорларидан Антиох II нинг суратлари бор. Тангалар Бу-

қимматбаҳо тошлар билан ясалган, I—II асрларга оид. **АЁЛ БОШИ** — лойдан ясалган илоҳ тасвири. Ўрта ёшли аёл, юзи тўлароқ. Ияклари оғир, кўзлари сўзилган, бурни сал кўтарилган, оғзи тор. Катлам-катлам сочлари орқага таралган ва битта қилиб ўрилган. Пешонасида лента билан боғлаб қўйилган.

Энг қадимий даврларга оид ашёлардан яна бири сочи тўтиб турмоқ учун ишлатидаган **ТЎҒНОҒИЧ**. У суяқдан ишланган.

Биринчи залда энг қадим ашёлардан яна катта бир идиш қўйилган. У оссурий (хокдон) деб аталади.

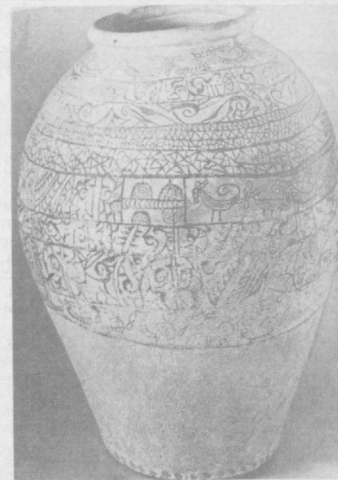
Оташпарастлар эътиқодидаги марҳумларнинг жасади табиий равишда тозаланган, уларнинг суяклари махсус

фатой улусининг юзига келиши ва тақдир тўғрисида маълумот берадилар.

Шундан сўнг Темур ва Темурийлар даврига оид маълумот келтирилган. Сўнг Шайбонийлар даври тўғрисида сўз боради.

Ўзбекистонда ислом архитектура деб аталган бўлимининг асосий кўргазмаси: 1428—29 йиллари Самарқандда бино қилинган Улугбек расадхонаси; Улугбек, Шердор, Тиллакорий мадрасаларидан иборат Регистон ансамбли; Шохизинда, Бибиҳоним масжиди, Гўри Мир; уларнинг режалари, нақш ва безаклари алоҳида намоиш этилган.

Яна шу бўлимда Бухородаги Минораи Калон (1168), Исмоил Сомоний мақбараси (X аср); Ўзганддаги Қорахонийлар

ва товоқлар, обдасталар, дошу, чойнак, чилимлар кўринади.

Сўнгги бўлим эса қўлоқчилик ишига, унинг XVIII—XIX асрдаги давомига бағишланган. Унда сопол товоқлар, сув идишлари, уларнинг хилма-хил безаклари намоиш этилади.

Линден музейи томонидан нашр этилган «Буюк ипак йўли ворислари. Ўзбекистон» кўргазма каталогининг охирида Ўрта Осиёнинг хоризм томонидан босиб олинишидан тортиб, то 1991 йили Ўзбекистон республикасининг мустақилликка эришувигача бўлган давр тўғрисида қисқача сўз боради. Каталогнинг охиридаги алоҳида боб — «Ўзбекистон географик ҳикоятдан Совет давридани кейинги Ўрта Осиёда энг илғор мамлакатдир» деб аталади.

Каталогнинг охириги боби «Германия ва Ўзбекистон» деб номланган. Муаллифи А. Шимел.

Бу мақолада муаллиф улғунемис шоири Гётенинг Фаршарк девонидан айрим парчалар келтирган. Муаллиф Амир Темур билан Хофиз ўртасидаги суҳбат; Исмоил Бухорийийкдан саҳиҳ ҳадислар, улғуфайласуф Абу Наср Форобий, ал-Хоразмий, ал-Фарғоний, Ибн Сино ва унинг «Тиб қонунлари» ва бошқа асарлари тўғрисида сўзлайди.

Мақолада Баҳауддин Нақшбанд ва унинг таълимоти тўғрисида маълумот берилган.

Шайх Нахмиддин Кубро тариқати ва Шайхнинг мугул босқинчиларига қарши курашда бошчи бўлгани тўғрисида сўз бор. Мақола муаллифи Абу Райхон Беруний тўғрисида, Беруний илмий меросининг немис олими томонидан ўрганилиши ҳақида муфассал сўзлайди. Улғубек, Хусайн Бойқаро, Алишер Навоийларнинг ижоди ва фан-санъат адабиётга ҳомийлигини кўрса-

ларни бажаришни ҳам ўз зиммасига олган.

1911 йилда граф фон Линден вафот этганидан сўнг, музей унинг номи билан «Линден музейи» деб атала бошлаган. Бу вақтда музей аниқ этнографик характерга эга эди. XX аср бошларида музей коллекциясида 60 мингдан ортиқ экспонат бор бўлиб, улар амалий санъат ашёлари эдилар. Бу ашёлар Жанубий Америка, Шарқи-Жанубий Осиё ва Лотин Америкасига тааллуқли бўлганлар. Кейинчалик музей фонди қадимий ва ўрта аср санъати намуналари билан тўлдирила бори.

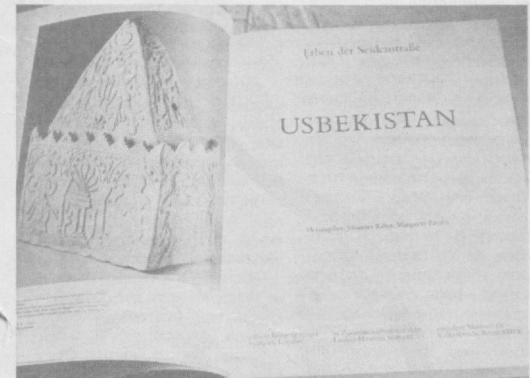
1944 йили уруш вақтида бузилиб харобага айланган бу музей 1954 йилга келиб қайта тикланди. Тиклаш ишлари асосан ижтимоий маблағлар ҳисобига амалга оширилди.

1973 йилдан бошлаб музей «Германия ва Ўзбекистон» деб номланган. Муаллифи А. Шимел.

Кейинги беш йил давомида музей асосий диққат-эътиборини Шимолий Африка, Яқин ва Ўрта Шарққа қаратди. Бу ерларни ўрганишга кўп диққат-эътибор берди.

1974 йилда тузилган Шарқ бўлими профессор Е. Калтер бошчилигида Марокаш, Бирлашган Араб Амириклари, Туркия, Эрон, Афғонистон, Покистон ва Ҳиндистонга эътибор қаратди. Илмий изланишлар натижасида Афғонистонда катта қўламда амалий санъат намуналари йиғилди. Уларни ўрганиш асосида маълум бўлдики, бу асбобларнинг кўплари ўтмиш асрлари ўзбек ва туркман усталари томонидан ишланган экан.

Шу тўғрисида ўзбек-герман қўшма кўргазмасининг лойиҳасини яратиш фикри туғилди.

Қат ва Урганч орқали Замжонга борган. Ундан Эмба, Ёйиқ Самара, Кинел ва Черешма дарёлари ёқалаб Россияга, сўнг Шарқий Оврупога чиққан.

Жанубий йўл эса Ерқанддан Леб ва Сринагар орқали Ҳиндистонга кетган.

Жанубий йўлнинг бошқа қисми Бухоро ва Самарқанддан Термизга, сўнг Қобулга, ундан Пешавор орқали Дехлига келган. Фарбдан Шарққа ҳам асосан шу йўналиш бўлган. Фарбдан Шарққа қараб Бағдод орқали Хамдод, Нишопур, Марв, Омуд (Чоржуй), Бухоро, Самарқанд, Чоч, Тароз (Жамбул), Хулон (Лугова), Марки, Болосун, Суёб, Иссиқкўлнинг жанубий қирғоғи орқали Хитойга чиққан.

келтирилган. «Авесто» ва «Шохнома» маълумотлари тилга олинади.

Бу пайтда Каспийдан Тошкентгача бўлган жойларда аввал Эрон, сўнг Искандар қўшини хуружлари юз берган (334 йил).

Юнон-Бақтрия давлатидан сўнг Туроннинг шимолида Канг-Кокча (Хоразмда) пайдо бўлди. Сўғда эса Кушонийа давлати ташкил топди.

Ана шу даврга оид ашёлар орасида Ўзбекистондан, Хамза Ҳакимзода Нибзий номидаги санъатшунослик институтидан келтирилганлари алоҳида ўрин эгаллайди. Бу бир неча ашё махсус кўргазма дастгоҳда намоиш этилган.

Фил суяғидан ишланган илгакка бронза ҳам ишлатилган.

хоро музей қўриқхонасидан келтирилган. Илгаклар ва тангалар кўргазмадаги энг қадимий ашёлардир.

ТАРОҚ. Унинг бир томонида аёл сурати, бошқа томонида эса қўш сурати чизилган. Тароқ суяқдан ясалган. Сувратда аёл кўрағигага тасвирланган. Бошида рўмол. Рўмол остида қора сочлари кўриниб турибди. Чап чеккасида гажаги бор.

Елкасига икки қоқили тушган. Юзи унган қараб қия қўқан. Қошлари хилол каби бир-бирига пайваста, бодомқовоқ, қора кўз, лаблари енгил кўтарилган. Ўнг қўли билан рўмонининг бир учини тутиб турибди. Билагида билақузук.

Тароқнинг орқа томонида тутовуқнинг расми бор.

Бу тароқ Сурхондарёдаги янголнинг Кампиртепа деган жойидан топилиган. I—II асрларга оид.

Санъатшунослик институтидан келтирилган ашёлар ичидан уч кишининг бош ҳайкали ҳам бор.

ДЕВНИНГ БОШИ — ёш бир йигитнинг боши. Пешонаси устига жингалак сочлари ўсиб тушган. Бу сочлар кенг, пешбанд билан тортиб қўйилган.

КУШОН ШАҲЗОДАСИНИНГ БОШИ — Хушхероли ёш йигит. Лабида ярим табассум. Қўлоқ учлари ажралиб турибди. Бошида учи учли бош кийими. У турли безаклар,

идишларга солиб қўйилган. Ўша идишлар оссурий дейилади. Ўшбу оссурий юқори даражада зотлар учун мўлжалланган бўлса керак. Идишнинг юзасида оташпарастлар одатлари тасвирланган сувратлар бор.

Кўргазмада Сўғда, Санскрит, Сурия, Хитой ёзувидаги матлар кўрсатилган. Улар Берлиндаги Хинд қадимияти музейидан олинган.

Кўргазмада Афросиёбда яқинда топилиган деворий сувратларнинг нусхалари ҳам намоиш этилган. Хусусан Ди-ваштис хузурига Чоч элчилирининг келиши.

Кўргазманинг иккинчи зали «МАРКАЗИЙ ОСИЁ ИСЛОМ ДАВРИДА» деб аталган. Унда Ўрта Осиёнинг араблар томонидан босиб олиниши (654—715) кўрсатилган.

Аммо кўп ўтмай Шош, Бухоро, Фаргона, Хоразмда фан ва маданиятнинг буюк арбоблари Мухаммад Мусо ал-Хоразмий, Абу Али Ибн Сино, Беруний етишиб чиқдилар.

Бу ерда Ўрта Осиёда ҳукмирон бўлган Қорахонийлар, Газнавийлар сулолалари тўғрисидаги маълумотлар берилган.

1220 йилда Чингизхон бошчилигидаги мугул қўшинлари Ўрта Осиёга бостириб кирдилар. Кўргазма ташкилотчилари мугуллар империясининг маҳаллий ислом мафқураси таъсири остида ўзгаруви, Чи-

ТАБИЙЙ ЙИЛ ҲИСОБИ ҲАМАЛ КИРДИ — АМАЛ КИРДИ

Табиий йил ҳисобиغا эга бўлган халқлар қатори Ўзбекистон аҳолиси мустақилликка эришгандан бошлаб янги йилнинг, янги баҳорнинг биринчи кўни бўлиши Наврўзни байрам билан қаршиламда. «Наврўз», яъни янги кун деганда табиий йилнинг биринчи кўни, баҳор фаслининг биринчи оёи — Ҳамалнинг биринчи кўни тушунилади. Аммо «Наврўз байрами» деганда бу байрамга бағишланган кўнлар ёки ҳафта тушунилади. Мўчал йиллари ҳам январнинг биридан эмас, Ҳамалнинг биридан бошланади. Хозирги сикон йили Туркистон учун Фарб тушунганидек, январнинг биридан эмас, Ҳамалнинг биридан бошланади. Баҳор мартнинг биридан эмас, Ҳамалнинг биридан бошланади. Ҳамалнинг бири мартнинг йиғирма бериға тўғри келади. «Март баҳор оёи» деганда, унинг биринчи кўни эмас, йиғирма биринчи кўни назарда тутилади.

Мана шу ҳақиқий йил совет даврида Москванинг шовинистик ҳукумати талаби билан маҳаллий итоткор раҳбарлар томонидан инкор ва қатагон қилинди, яъни қатъий манъ қилинди. Аммо «Ҳамал кирди — амал кирди» каби иборалар қол-қозиларни ва деҳқончиликка ҳеч қандай алоқаси бўлмаган аҳолини жумладан, ўқувчиларни жабрий меҳнатга тортиш учун шор қилиб олинди.

Бугун умуман мустақил ҳаётимиз, хусусан иқтисодимиз, маданиятимиз ва сиёсатимиз учун ўша муҳим бўлган амаллардан бири бўлиш маҳаллий йил ҳисобимиз туғилишидан қўллашмиш керак, албатта, Григорий йил ҳисобини инкор қилмаган ҳолда. Григорий тақвимининг ҳисобга олиши-ми Фарб билан бўладиган муаммаларимиз учун керак. Ҳижрий-и қамарий шариъат-и исломийамиз учун зарур. Ҳижрий-и шамсий фасл билан бўқлик ишларимиз учун муҳим.

Ўқитувчиларимиздан илтимос шукки, бугундан бошлаб номустақил барнома (программа) ва дарсқилимга таъиниб, йилнинг биринчи фаслини куз ҳисоблаб сентябр, октябр ва ноябр куз фасли, декабр, январ ва феврал қиш фасли; март, апрел ва май баҳор фасли; июн, июл ва август ёз фасли деб, ўқувчиларга ғайритабиий ва ғайриилмий маълумот бермасалар. Бу бизнинг аждодларимизнинг илмий савиясига номуносиб ҳолдир.

Йил, ой ва кўни белгилашда замон боши қилиб машҳур табиий ёки ижтимоий ҳодиса содир бўлган кўн олинади. Мана шу ҳодиса ва шунга асосланган ҳисоб «таърих» деб аталади. Мелодий таърихи Исо алайҳи-с-саломнинг туғилишидан, ҳижрий таърихи Мухаммад салла-л-лоҳу алайҳи ва салламнинг Макка-йи Мукаррамадан Мадинайи Мунавварага ҳижратидан бошланган.

Таърих фаслга мувофиқ ёки номувофиқлиги жиҳатидан фаслий, ва ғайрифаслий бўлади. Фаслийда йил боши қилиб баҳорги ёки кузги эътидол олинади. Баҳор бошига асосланган фаслий куз бошига асосланганига нисбатан табиийроқдир. Кўн билан тушнинг тенглашган вақти «эътидол» дейилади. Бу тенглашган йилда икки марта, баҳор бошида ва куз бошида содир бўлади. Мелодий таърих ва ҳижрий-и қамарий ғайрифаслийдир. Чўнки мелодийда йил боши январнинг биринчиси кишининг ўн биринчи кўнига, яъни Жадийнинг ўн биринчисиға тўғри келади. Ҳижрий-и қамарийнинг йил боши Мухар-

рамнинг биринчиси эса турли фаслларга тўғри келади.

Ҳажрий-и шамсий эса фаслийдир. Чўнки бунда йил боши Ҳамалнинг биринчисиға, яъни баҳорнинг биринчи кўниға тўғри келади. Бунга «янги йил» деб эмас, аниқ таъбир билан «Наврўз», яъни янги кун деган ном берилган.

Ҳижрий-и шамсий фаслий бўлганлиги учун унинг ойларини фаслма-фасл айтиш мумкин. Баҳор ойлари Ҳамал, Савр ва Жавзо. Ёз ойлари Сарватон, Асад ва Сунбула. Қуш ойлари Ме-зон, Ақраб ва Кавс. Қиш ойлари Жадй, Далв ва Хут.

Мазкур ойлар табиий қўёш йилига мансуб бўлиб, унинг табиийлиги шундаки, бунда табиатдаги қўёш билан боғлиқ бўлган фаслий ўзгаришлар ҳисобга олинади. Шунинг учун бу йил ҳисоби «фаслий» деб аталади. Фаслий ҳижрийда, юқорида айтиб ўтганимиздек, йил баҳорнинг биринчи кўнидан бошланади ва кишининг охириги кўни билан тугайди. Йилда икки марта тўн билан кўн баробар бўлади. Биридан кейин кўн тўнға нисбатан узая бошлайди, иккинчисидадан сўнг тўн кўнға нисбатан узая бошлайди. Кўн узая бошлаганда тўн-кўн тенглигидан баҳор, тўн узая бошлаганидан куз бошланади. Баҳор кўнининг энг узун ва тушнинг энг қисқа бўлган давригача давом этиб, шундан кейин энг фасли бошланади. Буни «ёзги инқилоб» деб атайдилар. Ёз фасли кўн қисқаришга юз тутиб, кузги эътидолгача давом этади. Куз тушнинг энг узун ва кўнининг энг қисқа бўладиган вақтигача давом этади. Шу пайтдан қиш бошланади кўн узайишга юз туттади.

Бу йил ҳижрий-и шамсийнинг 1345 йили. Баҳорнинг ойу кўнлари қўйидагича (қизикдин сўнг мелодий ҳисоби берилди. Март «м», апрел «а», май «м», июн «и» деб берилди):

	ҲАМАЛ				
Шанба	3-23м	10-30м	17-6а	24-13а	31-20а
Якшанба	4-24м	11-31м	18-7а	25-14а	
Душанба	5-25м	12-1а	19-8а	26-15а	
Сешанба	6-26м	13-2а	20-9а	27-16а	
Чоршанба	7-27м	14-3а	21-10а	28-17а	
Пайшанба	8-28м	15-4а	22-11а	29-18а	
Жумъа	9-29м	16-5а	23-12а	30-19а	
Шанба	7-27а	14-4м	21-11м	28-18м	
Якшанба	8-28а	15-5м	22-12м	29-19м	
Душанба	9-29а	16-6м	23-13м	30-20м	
Сешанба	10-30а	17-7м	24-14м	31-21м	
Чоршанба	11-1м	18-8м	25-15м		
Пайшанба	12-2м	19-9м	26-16м		
Жумъа	13-3м	20-10м	27-17м		
Шанба	4-25м	11-31м	18-8и	25-15и	
Якшанба	5-26м	12-2и	19-9и	26-16и	
Душанба	6-27м	13-3и	20-10и	27-17и	
Сешанба	7-28м	14-4и	21-11и	28-18и	
Чоршанба	8-29м	15-5и	22-12и	29-19и	
Пайшанба	9-30м	16-6и	23-13и	30-20и	
Жумъа	10-31м	17-7и	24-14и	31-21и	

ИСТИҚБОЛ, ЁШЛАР ВА ФАН

Довоми. Боши биринчи бетдо.

1905 йилда илмий журналларнинг бирида бир кишига тегишли учта мақола чоп этилди. Мақолалар муаллифи — 26 ёшли Альберт Эйнштейн (1879-1955) эди. Улардан бири — «Харакатдаги жисмлар электродинамикасига доир» мақоласи физикада инкубобнинг бошлангичига сабаб бўлди. Унда нисбийлик назариясининг асослари баён этилган эди. Мақолаларнинг иккинчиси фотозеллектрик эффект бошлангичига бағишланган, бу иш ҳам Эйнштейн келингичлик Нобел мукофотини олишга сазовор бўлган. Учинчи иш «Тўн холдаги суюқликда мўзозанатда сақланган зарраларнинг иссиқлик молекуляр кинетик назариясига мувофиқ ҳаракати тўғрисида» деб аталган эди. У молекуляр таъминнинг молекуляр назария ҳолига айланишига ёрдам берди. Яна 10 йилдан сўнг эса, Эйнштейн умумий нисбийлик назариясини ишлаб чиқди ва фанда асрлар оша ўчмас эш қолдири.

1913 йилда физикада инқиробий инкубобий ўзгариш ош берди. Шу йили даянелик физик-олим Нилс Бор ўзининг атом тузилиши ҳақидадаги илмий ишлари юзидан кўндал ва замонавийнинг янги физикаси — квант назариясига асос солди. Шунда олим энди 28 га кирган эди. Унинг ишлари ўзбек олимлари Абу Наср Фаробий, Абу Али ибн Сино, Абу Райхон Беруний, Муҳаммад ал-Хорезми, Ал-Кашин ва кўндал машҳур олимуларимиз ҳам ўзларининг оламшўён тадқиқотларини, фаннинг ривожланишига муҳим таъсир қўйганлар қатори буюк кашфиётларини асосан ёшлик йилларида, 16-30 ёшларида бажаришган. Улар бобокалонларимиз — Мирзо Улуғбек — 14 ёшда, Мирзо Бобур — 12 ёшда йиллар мамлакатларда тахтига ўтиришган, ғуруримиз, ҳалиқимизнинг шаънини дунёга таратган соҳибқирон Амир Темур 34 ёшда оламшўмул салтанат асосини тузди.

Хозирги замоннинг қатор атоқли физикалари — Х. М. Абдуллаев, С. А. Сирожиддинов, Л. Д. Ландау, А. И. Алиханов, Л. И. Арцимович ёшлик йиллари қўндал илмий ишлари тўғрисида оламга ном таратдилар.

Ёшлар шон-шўҳрат учун эмас, балки ҳаётда фойда келтириш учун илм олишга интиллишлари керак. Буюк илмий ютуқларга эришиш учун эса, нафақат ноёб истеъдод, балки ноёб ирода кучи, сабр-тоқат, жасорат, ҳақиқатсеварлик ва ҳақиқатдан ҳам, муҳим нарсани билга олиш қобилияти талаб этилади. Биз билган нарс — чекли, биз билмаган нарс эса — чексиз. Кам билишнингизни англаш учун кўп ўқиб керак.

Умумий таълим мактаблари дастурлари ва техникани билим юртларида физикани ўқитишга ажратилган соатлар анча ўринни ишғол этади. Ҳуқуқлар физика фани билан олтинчи синфлардан танниша бошлайдилар. Ҳуқуқлар физикаси ҳам кўндал, сингидирлиги учун унда маълум даражада малака, савия бўлиши керак. Ҳуқуқлар назарий тушунарлар кўндалнинг кенгайтиришда физика терминлари, атамалар ва лугатларнинг моҳияти катта.

Табиийки, терминлар, атамалар ва лугат маъмуларини ҳеч қачон назарий босқич ўрини бош олмайдди. Лекин физика фаннинг терминлари, атамалар маъносини тўғри тушуниш катта амалий-қиймат касб этади.

Физика асосларини ўрганиш замонавий техника воситалари билан танишиш имкониятини яратиб беради ва ўқувчида илмий дунёқарашни шакллантиради. Физика асосларини ўзлаштириш сифати даламларни тўғри танилаш ва қўндал билан узвий боғлиқ. Бундан ташқари, ҳар бир физиканинг тарзини ўзига, ҳос тушуна, ўқувчи, ҳодиса, устиворликларни акс эттириши. Аввалдан иштилоб келётган русча-ўзбекча физиканинг атамалар лугатигада баъзи ўзбекча муқофилар ҳозирги вақтда нашр этилаётган адабиётлардаги атамаларга кўп нис қелмайди. Бунинг биринчи сабаби баъзи ўзбекча атамалар буюнча мунозараларнинг ҳалигача давом этаётганлиги бўлса, иккинчидан, мунозараларнинг асосини русча сифатлар учун муқофил таллаш муаммосидир. Ўзбек тилидаги адабиётларда учрайдиган бир қанча атамаларда физикани маъно ёзулган тўғри берилмаган, баъзи ҳолларда эса қўндал равишда ёзулган. Шунинг учун физиканинг маъносини тўғри акс эттирадиган атамалар лугатини яратиш ва тарқатиш назарияси устидан анча ишлар олиб бориш керак.

Ўқитувчининг педагогик фаолиятига катта ҳурмат билан қараш керак. Ўқитиб билимли, фаросатли физик олимуларимиз етарлича микдорда бўлса ҳам, лекин қобилияти ўқитувчилар ҳали ҳам жуда оз.

Мақта келажақда ақлли кишиларинингиз эмас, балки ҳақиқий ҳаётга мослашган одамларини еттиштириш керак. Ўқитувчи фаолиятини кескин чегаралаб қўйиш жуда зарар, дар бериш тамомаи иқидий ишдир, меҳнатнинг иқидийлиги ўқитувчилар меҳнатини онгли меҳнат қилди айлантиради. Одам машина эмас. Менинг фикримча: ўқитувчининг мустақиллиги ва эркинлик имкониятидан маҳрум этилса, у тугайди. Ҳар бир ўқитувчи мустақилда физика ва математиканидан содда маъналарини енчи иқидий физиканинг ривожланишига шукдорлик қилган, балки босқинлигини тушуниши лозим. Ким қанчалек кўп билишини эмас, балки ким қанчалек хоши билишини аниқлаш керак. Айтилган фикрларнинг тўғрилигини Республикаимиз ўш физикалари олимпиадасида жюрида даярли 25 йил раислигим тақририси тасдиқлайди.

Масаланинг бундай енчи машҳур математик-академик Саъди Ҳасанович Сирожиддиновга ҳам ёқарди. Биз Саъди ака билан яқин кишилар эдик.Бизлар баъзан Тошкентдаги Республика махсус физика математика интернатида (ҳозир, литейга) бирга боришардик. Бирга ўқувчи ва ўқитувчилар билан учрашардик. Мен физика фиданлар жумҳурият ҳамда телевизор олимпиадаларида жюри раиси сифатида фаол қатнашиб, истеъдодли ўқувчилар, мактаб ўқитувчилари билан қўндал сўзлашларда бўлиб, ўқувчиларда (олимпиадада ўтказилаётган жойларда) еришган сўнлий йўлдошлари ҳамда бошқа планеталарга ва кинотда турли ракеталарни учурилиши тўғрисида Эйнштейннинг нисбийлик назариясига, ҳусусан кинотнинг тузилиши ҳақида ҳозирги замон физиканинг манзаратга бўлган қизиқиш ортатганлигини пайқадим. Ундан ташқари ўқувчиларда ҳозирги замон физика фани асосларининг ҳаёти ва иқидий фаолиятини ўрганишга қизиқиш нисоятда катта. Лекин бу соҳада ўқувчи ва ўқитувчиларга мўлжалланган адабиётларнинг ўзбек тилидагилари камлиги болаларнинг билим савиясини оширишга салбий таъсир қўрсатади.

Ўқоридидаги фикрларга қўра айтиш мумкинки, ўзини илмий ишга бағишлаган киши ишни талабчи йилларидан, ҳатто мактабдаги ўқиб йилларидан бошлаши керак.

Уз режасига эга бўлган иқидирли ёшлар, талабалар ўз соҳасида бор ютуқларини ўзлаштириш учун нафақат ўш таълим олаётган илм-го имкониятидан, шунингдек, шу соҳада республикада мажбур даржа илмий мутахассислар имкониятларидан ҳам фойдаланиши зарур.

Мазкур сатрлар муаллифи ёш илмий ҳодимларнинг фаннинг ривожига катта ролини эътироф этиш билан қўндал йиллардан бери илмий ишлар билан машғул бўлган кеска авлоднинг ҳизматини ҳам-ситқимчи эмас. Шу кеска авлодда бой илмий таъриба ва битмас-туғамас билим қўндалан бўлиб, улари иш вақтида — илмий ҳодимларга берадилар. Йирки оқилларнинг атрофига ёш шукдорларнинг йиғида ва ўз навабатида, уларида баъзи нарсаларни ўрганида ҳам.

Демак, агар биз энг янги ақл-ирод намоёндаларини тайёрлаб, етказиб турмас эканмиз, мамлакатимизда давлат сифатида ривож топиши қийин, чунки бизиз на саноят, на бизнес ва на армия бўлиши мумкин.

Шу сабабли биз фанини ўн, йигирма йиллардан сўнг ким бошқарини, унинг ривожланишини ким белгилаши ва йўналтириши тўғрисида ҳам ўйлашни зарур.

Ҳозирги кунда улар ёш, улариинг баъзилари орамизда меҳнат қилишмоқда. Лекин келажақда нафақат катта олим, балки фан ташкилотчилари ҳам бўлиб алашқин бўлиб, улари иш вақтида — илмий ҳодимларга берадилар. Йирки оқилларнинг атрофига ёш шукдорларнинг йиғида ва ўз навабатида, уларида баъзи нарсаларни ўрганида ҳам.

Демак, агар биз энг янги ақл-ирод намоёндаларини тайёрлаб, етказиб турмас эканмиз, мамлакатимизда давлат сифатида ривож топиши қийин, чунки бизиз на саноят, на бизнес ва на армия бўлиши мумкин.

Шу сабабли биз фанини ўн, йигирма йиллардан сўнг ким бошқарини, унинг ривожланишини ким белгилаши ва йўналтириши тўғрисида ҳам ўйлашни зарур.

Ҳозирги кунда улар ёш, улариинг баъзилари орамизда меҳнат қилишмоқда. Лекин келажақда нафақат катта олим, балки фан ташкилотчилари ҳам бўлиб алашқин бўлиб, улари иш вақтида — илмий ҳодимларга берадилар. Йирки оқилларнинг атрофига ёш шукдорларнинг йиғида ва ўз навабатида, уларида баъзи нарсаларни ўрганида ҳам.

Демак, агар биз энг янги ақл-ирод намоёндаларини тайёрлаб, етказиб турмас эканмиз, мамлакатимизда давлат сифатида ривож топиши қийин, чунки бизиз на саноят, на бизнес ва на армия бўлиши мумкин.

Шу сабабли биз фанини ўн, йигирма йиллардан сўнг ким бошқарини, унинг ривожланишини ким белгилаши ва йўналтириши тўғрисида ҳам ўйлашни зарур.

Ҳозирги кунда улар ёш, улариинг баъзилари орамизда меҳнат қилишмоқда. Лекин келажақда нафақат катта олим, балки фан ташкилотчилари ҳам бўлиб алашқин бўлиб, улари иш вақтида — илмий ҳодимларга берадилар. Йирки оқилларнинг атрофига ёш шукдорларнинг йиғида ва ўз навабатида, уларида баъзи нарсаларни ўрганида ҳам.

Демак, агар биз энг янги ақл-ирод намоёндаларини тайёрлаб, етказиб турмас эканмиз, мамлакатимизда давлат сифатида ривож топиши қийин, чунки бизиз на саноят, на бизнес ва на армия бўлиши мумкин.

Шу сабабли биз фанини ўн, йигирма йиллардан сўнг ким бошқарини, унинг ривожланишини ким белгилаши ва йўналтириши тўғрисида ҳам ўйлашни зарур.

Ҳозирги кунда улар ёш, улариинг баъзилари орамизда меҳнат қилишмоқда. Лекин келажақда нафақат катта олим, балки фан ташкилотчилари ҳам бўлиб алашқин бўлиб, улари иш вақтида — илмий ҳодимларга берадилар. Йирки оқилларнинг атрофига ёш шукдорларнинг йиғида ва ўз навабатида, уларида баъзи нарсаларни ўрганида ҳам.

Демак, агар биз энг янги ақл-ирод намоёндаларини тайёрлаб, етказиб турмас эканмиз, мамлакатимизда давлат сифатида ривож топиши қийин, чунки бизиз на саноят, на бизнес ва на армия бўлиши мумкин.

Шу сабабли биз фанини ўн, йигирма йиллардан сўнг ким бошқарини, унинг ривожланишини ким белгилаши ва йўналтириши тўғрисида ҳам ўйлашни зарур.

Ҳозирги кунда улар ёш, улариинг баъзилари орамизда меҳнат қилишмоқда. Лекин келажақда нафақат катта олим, балки фан ташкилотчилари ҳам бўлиб алашқин бўлиб, улари иш вақтида — илмий ҳодимларга берадилар. Йирки оқилларнинг атрофига ёш шукдорларнинг йиғида ва ўз навабатида, уларида баъзи нарсаларни ўрганида ҳам.

Демак, агар биз энг янги ақл-ирод намоёндаларини тайёрлаб, етказиб турмас эканмиз, мамлакатимизда давлат сифатида ривож топиши қийин, чунки бизиз на саноят, на бизнес ва на армия бўлиши мумкин.

Шу сабабли биз фанини ўн, йигирма йиллардан сўнг ким бошқарини, унинг ривожланишини ким белгилаши ва йўналтириши тўғрисида ҳам ўйлашни зарур.

Ҳозирги кунда улар ёш, улариинг баъзилари орамизда меҳнат қилишмоқда. Лекин келажақда нафақат катта олим, балки фан ташкилотчилари ҳам бўлиб алашқин бўлиб, улари иш вақтида — илмий ҳодимларга берадилар. Йирки оқилларнинг атрофига ёш шукдорларнинг йиғида ва ўз навабатида, уларида баъзи нарсаларни ўрганида ҳам.

Демак, агар биз энг янги ақл-ирод намоёндаларини тайёрлаб, етказиб турмас эканмиз, мамлакатимизда давлат сифатида ривож топиши қийин, чунки бизиз на саноят, на бизнес ва на армия бўлиши мумкин.

Шу сабабли биз фанини ўн, йигирма йиллардан сўнг ким бошқарини, унинг ривожланишини ким белгилаши ва йўналтириши тўғрисида ҳам ўйлашни зарур.

Ҳозирги кунда улар ёш, улариинг баъзилари орамизда меҳнат қилишмоқда. Лекин келажақда нафақат катта олим, балки фан ташкилотчилари ҳам бўлиб алашқин бўлиб, улари иш вақтида — илмий ҳодимларга берадилар. Йирки оқилларнинг атрофига ёш шукдорларнинг йиғида ва ўз навабатида, уларида баъзи нарсаларни ўрганида ҳам.

Демак, агар биз энг янги ақл-ирод намоёндаларини тайёрлаб, етказиб турмас эканмиз, мамлакатимизда давлат сифатида ривож топиши қийин, чунки бизиз на саноят, на бизнес ва на армия бўлиши мумкин.

Шу сабабли биз фанини ўн, йигирма йиллардан сўнг ким бошқарини, унинг ривожланишини ким белгилаши ва йўналтириши тўғрисида ҳам ўйлашни зарур.

Ҳозирги кунда улар ёш, улариинг баъзилари орамизда меҳнат қилишмоқда. Лекин келажақда нафақат катта олим, балки фан ташкилотчилари ҳам бўлиб алашқин бўлиб, улари иш вақтида — илмий ҳодимларга берадилар. Йирки оқилларнинг атрофига ёш шукдорларнинг йиғида ва ўз навабатида, уларида баъзи нарсаларни ўрганида ҳам.

Демак, агар биз энг янги ақл-ирод намоёндаларини тайёрлаб, етказиб турмас эканмиз, мамлакатимизда давлат сифатида ривож топиши қийин, чунки бизиз на саноят, на бизнес ва на армия бўлиши мумкин.

Шу сабабли биз фанини ўн, йигирма йиллардан сўнг ким бошқарини, унинг ривожланишини ким белгилаши ва йўналтириши тўғрисида ҳам ўйлашни зарур.

Ҳозирги кунда улар ёш, улариинг баъзилари орамизда меҳнат қилишмоқда. Лекин келажақда нафақат катта олим, балки фан ташкилотчилари ҳам бўлиб алашқин бўлиб, улари иш вақтида — илмий ҳодимларга берадилар. Йирки оқилларнинг атрофига ёш шукдорларнинг йиғида ва ўз навабатида, уларида баъзи нарсаларни ўрганида ҳам.

Демак, агар биз энг янги ақл-ирод намоёндаларини тайёрлаб, етказиб турмас эканмиз, мамлакатимизда давлат сифатида ривож топиши қийин, чунки бизиз на саноят, на бизнес ва на армия бўлиши мумкин.

Шу сабабли биз фанини ўн, йигирма йиллардан сўнг ким бошқарини, унинг ривожланишини ким белгилаши ва йўналтириши тўғрисида ҳам ўйлашни зарур.

Ҳозирги кунда улар ёш, улариинг баъзилари орамизда меҳнат қилишмоқда. Лекин келажақда нафақат катта олим, балки фан ташкилотчилари ҳам бўлиб алашқин бўлиб, улари иш вақтида — илмий ҳодимларга берадилар. Йирки оқилларнинг атрофига ёш шукдорларнинг йиғида ва ўз навабатида, уларида баъзи нарсаларни ўрганида ҳам.

Демак, агар биз энг янги ақл-ирод намоёндаларини тайёрлаб, етказиб турмас эканмиз, мамлакатимизда давлат сифатида ривож топиши қийин, чунки бизиз на саноят, на бизнес ва на армия бўлиши мумкин.

Шу сабабли биз фанини ўн, йигирма йиллардан сўнг ким бошқарини, унинг ривожланишини ким белгилаши ва йўналтириши тўғрисида ҳам ўйлашни зарур.

Ҳозирги кунда улар ёш, улариинг баъзилари орамизда меҳнат қилишмоқда. Лекин келажақда нафақат катта олим, балки фан ташкилотчилари ҳам бўлиб алашқин бўлиб, улари иш вақтида — илмий ҳодимларга берадилар. Йирки оқилларнинг атрофига ёш шукдорларнинг йиғида ва ўз навабатида, уларида баъзи нарсаларни ўрганида ҳам.

Демак, агар биз энг янги ақл-ирод намоёндаларини тайёрлаб, етказиб турмас эканмиз, мамлакатимизда давлат сифатида ривож топиши қийин, чунки бизиз на саноят, на бизнес ва на армия бўлиши мумкин.

Шу сабабли биз фанини ўн, йигирма йиллардан сўнг ким бошқарини, унинг ривожланишини ким белгилаши ва йўналтириши тўғрисида ҳам ўйлашни зарур.

Ҳозирги кунда улар ёш, улариинг баъзилари орамизда меҳнат қилишмоқда. Лекин келажақда нафақат катта олим, балки фан ташкилотчилари ҳам бўлиб алашқин бўлиб, улари иш вақтида — илмий ҳодимларга берадилар. Йирки оқилларнинг атрофига ёш шукдорларнинг йиғида ва ўз навабатида, уларида баъзи нарсаларни ўрганида ҳам.

Демак, агар биз энг янги ақл-ирод намоёндаларини тайёрлаб, етказиб турмас эканмиз, мамлакатимизда давлат сифатида ривож топиши қийин, чунки бизиз на саноят, на бизнес ва на армия бўлиши мумкин.

Шу сабабли биз фанини ўн, йигирма йиллардан сўнг ким бошқарини, унинг ривожланишини ким белгилаши ва йўналтириши тўғрисида ҳам ўйлашни зарур.

Ҳозирги кунда улар ёш, улариинг баъзилари орамизда меҳнат қилишмоқда. Лекин келажақда нафақат катта олим, балки фан ташкилотчилари ҳам бўлиб алашқин бўлиб, улари иш вақтида — илмий ҳодимларга берадилар. Йирки оқилларнинг атрофига ёш шукдорларнинг йиғида ва ўз навабатида, уларида баъзи нарсаларни ўрганида ҳам.

Демак, агар биз энг янги ақл-ирод намоёндаларини тайёрлаб, етказиб турмас эканмиз, мамлакатимизда давлат сифатида ривож топиши қийин, чунки бизиз на саноят, на бизнес ва на армия бўлиши мумкин.

Шу сабабли биз фанини ўн, йигирма йиллардан сўнг ким бошқарини, унинг ривожланишини ким белгилаши ва йўналтириши тўғрисида ҳам ўйлашни зарур.

Ҳозирги кунда улар ёш, улариинг баъзилари орамизда меҳнат қилишмоқда. Лекин келажақда нафақат катта олим, балки фан ташкилотчилари ҳам бўлиб алашқин бўлиб, улари иш вақтида — илмий ҳодимларга берадилар. Йирки оқилларнинг атрофига ёш шукдорларнинг йиғида ва ўз навабатида, уларида баъзи нарсаларни ўрганида ҳам.

Демак, агар биз энг янги ақл-ирод намоёндаларини тайёрлаб, етказиб турмас эканмиз, мамлакатимизда давлат сифатида ривож топиши қийин, чунки бизиз на саноят, на бизнес ва на армия бўлиши мумкин.

Шу сабабли биз фанини ўн, йигирма йиллардан сўнг ким бошқарини, унинг ривожланишини ким белгилаши ва йўналтириши тўғрисида ҳам ўйлашни зарур.

Ҳозирги кунда улар ёш, улариинг баъзилари орамизда меҳнат қилишмоқда. Лекин келажақда нафақат катта олим, балки фан ташкилотчилари ҳам бўлиб алашқин бўлиб, улари иш вақтида — илмий ҳодимларга берадилар. Йирки оқилларнинг атрофига ёш шукдорларнинг йиғида ва ўз навабатида, уларида баъзи нарсаларни ўрганида ҳам.

Демак, агар биз энг янги ақл-ирод намоёндаларини тайёрлаб, етказиб турмас эканмиз, мамлакатимизда давлат сифатида ривож топиши қийин, чунки бизиз на саноят, на бизнес ва на армия бўлиши мумкин.

Шу сабабли биз фанини ўн, йигирма йиллардан сўнг ким бошқарини, унинг ривожланишини ким белгилаши ва йўналтириши тўғрисида ҳам ўйлашни зарур.

Ҳозирги кунда улар ёш, улариинг баъзилари орамизда меҳнат қилишмоқда. Лекин келажақда нафақат катта олим, балки фан ташкилотчилари ҳам бўлиб алашқин бўлиб, улари иш вақтида — илмий ҳодимларга берадилар. Йирки оқилларнинг атрофига ёш шукдорларнинг йиғида ва ўз навабатида, уларида баъзи нарсаларни ўрганида ҳам.

Демак, агар биз энг янги ақл-ирод намоёндаларини тайёрлаб, етказиб турмас эканмиз, мамлакатимизда давлат сифатида ривож топиши қийин, чунки бизиз на саноят, на бизнес ва на армия бўлиши мумкин.

Шу сабабли биз фанини ўн, йигирма йиллардан сўнг ким бошқарини, унинг ривожланишини ким белгилаши ва йўналтириши тўғрисида ҳам ўйлашни зарур.

Ҳозирги кунда улар ёш, улариинг баъзилари орамизда меҳнат қилишмоқда. Лекин келажақда нафақат катта олим, балки фан ташкилотчилари ҳам бўлиб алашқин бўлиб, улари иш вақтида — илмий ҳодимларга берадилар. Йирки оқилларнинг атрофига ёш шукдорларнинг йиғида ва ўз навабатида, уларида баъзи нарсаларни ўрганида ҳам.

Демак, агар биз энг янги ақл-ирод намоёндаларини тайёрлаб, етказиб турмас эканмиз, мамлакатимизда давлат сифатида ривож топиши қийин, чунки бизиз на саноят, на бизнес ва на армия бўлиши мумкин.

Шу сабабли биз фанини ўн, йигирма йиллардан сўнг ким бошқарини, унинг ривожланишини ким белгилаши ва йўналтириши тўғрисида ҳам ўйлашни зарур.

Ҳозирги кунда улар ёш, улариинг баъзилари орамизда меҳнат қилишмоқда. Лекин келажақда нафақат катта олим, балки фан ташкилотчилари ҳам бўлиб алашқин бўлиб, улари иш вақтида — илмий ҳодимларга берадилар. Йирки оқилларнинг атрофига ёш шукдорларнинг йиғида ва ўз навабатида, уларида баъзи нарсаларни ўрганида ҳам.

Демак, агар биз энг янги ақл-ирод намоёндаларини тайёрлаб, етказиб турмас эканмиз, мамлакатимизда давлат сифатида ривож топиши қийин, чунки бизиз на саноят, на бизнес ва на армия бўлиши мумкин.

Шу сабабли биз фанини ўн, йигирма йиллардан сўнг ким бошқарини, унинг ривожланишини ким белгилаши ва йўналтириши тўғрисида ҳам ўйлашни зарур.

Ҳозирги кунда улар ёш, улариинг баъзилари орамизда меҳнат қилишмоқда. Лекин келажақда нафақат катта олим, балки фан ташкилотчилари ҳам бўлиб алашқин бўлиб, улари иш вақтида — илмий ҳодимларга берадилар. Йирки оқилларнинг атрофига ёш шукдорларнинг йиғида ва ўз навабатида, уларида баъзи нарсаларни ўрганида ҳам.

Демак, агар биз энг янги ақл-ирод намоёндаларини тайёрлаб, етказиб турмас эканмиз, мамлакатимизда давлат сифатида ривож топиши қийин, чунки бизиз на саноят, на бизнес ва на армия бўлиши мумкин.

Шу сабабли биз фанини ўн, йигирма йиллардан сўнг ким бошқарини, унинг ривожланишини ким белгилаши ва йўналтириши тўғрисида ҳам ўйлашни зарур.

Ҳозирги кунда улар ёш, улариинг баъзилари орамизда меҳнат қилишмоқда. Лекин келажақда нафақат катта олим, балки фан ташкилотчилари ҳам бўлиб алашқин бўлиб, улари иш вақтида — илмий ҳодимларга берадилар. Йирки оқилларнинг атрофига ёш шукдорларнинг йиғида ва ўз навабатида, уларида баъзи нарсаларни ўрганида ҳам.

Демак, агар биз энг янги ақл-ирод намоёндаларини тайёрлаб, етказиб турмас эканмиз, мамлакатимизда давлат сифатида ривож топиши қийин, чунки бизиз на саноят, на бизнес ва на армия бўлиши мумкин.

Шу сабабли биз фанини ўн, йигирма йиллардан сўнг ким бошқарини, унинг ривожланишини ким белгилаши ва йўналтириши тўғрисида ҳам ўйлашни зарур.

Ҳозирги кунда улар ёш, улариинг баъзилари орамизда меҳнат қилишмоқда. Лекин келажақда нафақат катта олим, балки фан ташкилотчилари ҳам бўлиб алашқин бўлиб, улари иш вақтида — илмий ҳодимларга берадилар. Йирки оқилларнинг атрофига ёш шукдорларнинг йиғида ва ўз навабатида, уларида баъзи нарсаларни ўрганида ҳам.

Демак, агар биз энг янги ақл-ирод намоёндаларини тайёрлаб, етказиб турмас эканмиз, мамлакатимизда давлат сифатида ривож топиши қийин, чунки бизиз на саноят, на бизнес ва на армия бўлиши мумкин.

Шу сабабли биз фанини ўн, йигирма йиллардан сўнг ким бошқарини, унинг ривожланишини ким белгилаши ва йўналтириши тўғрисида ҳам ўйлашни зарур.

ТИРИКЛАРГА САБОК

Хурматли муҳаррир!
Авваломбор, рўзноманинг 7-сонига босилган фахрий Н. Усмоновнинг «Савиясиз одоб ва маданият бўлмайди» сарлавҳали мақоласида кўтарилган мавзу бўйича фикр билдириш имкони учун миннатдорчилик изҳор қиламиз.

Мурдаларни текшириш хурматли Хожи Аҳмаджон Бобомурод ёзганларидек («Ислом одоби ва маданияти», Тошкент, Чўлпон нашриёти, 1995 й.) «совет тузумидан мерос бўлиб» (75-бет) қолмаган, балки қадим давлардан бошланган. Одамнинг тузилиши, унинг ҳаётида ҳар бир ички аъзонинг ўрни ва аҳамияти, самарали муолажа учун турли касалликларда вужудга келадиган ички ўзгаришларни ўрганиш ва билиш зарурати шиоқорларни мазкур текширишларни ўқатишга ундаган.

Илмий таъботнинг мумтоз асосчиларидан бири Абу Али Ибн Сино касалликларни ўрганиш мақсадида мурдаларнинг текширувини ўқатган. Бу изланишлар натижасида ҳанузгача тиббиёт амалиётида ўқатилган илмий йўқотмаган даволаш усулларини ишлаб чиққан. Айнан шу маълумотлар машҳур олимнинг 1020 йилда нашр этилган «Тиб қонунлари» асарининг асосини ташкил қилган. Ушбу асар кўп асрлар давомида жаҳондаги барча шиоқорлар учун дарслик бўлиб келган.

Мурдаларни текшириш билан боғлиқ бўлган мутахассислик, яъни патология анатомия фундаментал фанлар гуруҳига кирган ҳолда, соғлиқни сақлаш амалиёти учун бениҳоя аҳамиятlidir. Зеро, унинг шиоқорларнинг билим, савиясини оширишда, турли хил касалликларни, айниқса хавфли, юқумли касалликларни ўз вақтида аниқлаш ва кенг тарқалиши олдини олишда тугган ўрнини алоҳида таъкидлаш лозим.

Рамзий маънода майитлар ҳақидаги тирикларга сабоқ берган. Бу ўринда XII — XIII асрларда мурдаларни текшириш дин то-

монидан тақиқланганда, чечак, вабо, ўлат каби касалликлар кенг тарқалиб, баъзи мамлакатлар аҳолисини ўлдан икки қисмигача ноубуд бўлганини эслатиб ўтиш жоиз.

Инсоннинг саломатлиги, ҳаётини сақлаш мақсадида қилинган фаолият Аллоҳга маъқул бўлса керак!

Мурдаларни текшириш билан боғлиқ бўлган яна бир мутахассислик — суд-тиббий экспертизасидир. Давлатимиз қонунларига мувофиқ мурдалар экспертизаси фақат ҳуқуқни муҳофаза қилиш идораларининг талабига асосан ўтказилади ва у авваломбор, турли жиноят олдини олишга шубҳали ҳолларда одил судлов, адолатни таъминлашга қаратилган.

Экспертиза фаолиятини ислом динига қарши қўйишни тўғри деб бўлмайди. Жумладан, Б. Аҳмаджоннинг «Мўржа гайри динлар ва охирагга ишонмайдиганларнинг ўликларини топириб, мусулмонларнинг ўликларини, «ҳеч қандай даъвомиз йўқ», деб тилҳат бериб, ёрдиришдан олиб кетиш» ҳақидаги фикри изоҳ талаб қилмайди! Мазкур даъват Ўзбекистонда ҳуқуқий давлатни барпо этиш тамойилларига зиддир!

Хулоса қилганда, рўзномада кўтарилган масала долзарб бўлиб, унда маълум бир ечим талаб этадиган муаммолар бор ва улар мустақил Ўзбекистоннинг ривожига ва равангига йўлида дин аҳли, ҳуқуқ—тартибот идоралари ва тиббиёт ходимлари томонидан ҳам-жихатлиқда ҳал қилиниши мақсадида мувофиқдир.

М. С. АБДУЛЛАХУЖАЕВА,
Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги Бош патолого-анатоми, Ўзбекистон Республикаси фанлар академиясининг мухбир аъзоси, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби, тиббиёт фанлари доктори, профессор,
З. А. ФИЁСОВ,
Вазирликнинг Бош суд-тиббий эксперти, тиббиёт фанлари доктори

«Ҳақиқий муаллим учун аудитория — муқаддас жой. Масжидга таҳоратсиз, этикодсиз кириш мумкин бўлмаганидек, талабалар ҳузурига ҳам билимсиз, мақсадсиз қадам қўйиш гуноҳи азим». Бу сўзларни ёш муаллим Ҳасанхўжа Муҳаммадхўжаевни илк маърузага йўллаётганда машҳур адабиётшунос олим Ғулом Каримов айтган эдилар.

Мана, 35 йилдирки, Ҳасанхўжа ўзи ўқиб, таълим олган мўтабар даргоҳ-Тошкент давлат университетидаги ўзбек филологияси факультетида дарс беради. Ҳар сафар аудиторияга қадам қўйганда, устознинг ўғитини эслади: ўқитувчининг энг муқаддас бурчи-талаба қалбига йўл топиш. Ўнлаб илмига ташна нигоҳлар сендан янги фикр, янги тафсилот, янги сўз кутади. Ўша умидлар рўёбга чиқса, муаллим талаба меҳрини қозонади. Ҳасанхўжа ана шундай саодатга муяссар бўлган муаллимлардан.

Ўзбек филологияси факультетида ўз ишининг моҳир усталари — ажойиб алломалар-Аббас Ғуломов, Насан Маллаев, Лазиз Каюмов, Озод Шарафиддинов, Шавкат Раҳматуллаев, Ёқуб Ғуломов, Умарали Норматовлар дарс беришарди. Уларнинг маърузалари эшитган одамни сеҳрлаб қўярди. Ҳасанхўжа

шу устодлар маҳоратини ўрганишга интилиди. Қўнларнинг бирида Ҳасанхўжа кечки бўлимда Машраб ижоди ҳақида маъруза ўқиркан, аудиторияда мўлжалдан зиёд талабалар ўтирганини сезади. Дарс охирида гуруҳ

мавзусидаги мақолалари Ўзбекистондаги эмас, Озарбойжонда ҳам шуҳрат қозонган. Фузулий ғазалиётига муҳаббат Ҳасанхўжа қалбига она алласи билан кирган. Воқоилари Салтанат пошша Бобхўжа қизи Алишер Навоий, Сўфи Оллоёр,

Каюмов, Садир Эрkinов ва бошқа адабиётшунослар тадқиқотни юксак баҳоладилар. Озарбойжон адаби ва олим Мир Жалол Пашаев «Фузулий ва ўзбек адабиёти» тадқиқоти Фузулийшуносликнинг улкан ютуғи эканини таъкидлади.

Анжуман тузди азизлар
илму дониш боғида,
Бу улғу фан гулшани
яшнаб ватан туфротида.
Завқу шавқи бирла
булбуллар тараннум
айлашиб,
Очди мазмун гунчасин
ҳар лаб очилган
чоғида.
Қолмади нодир
тафаккурнинг ипида
ҳеч тугун,
Аста-аста очилар
ўткир билим
тирноғида
Офарин, таҳсин,
тасанно бирла
табриқлар хати
Бир ғазалдек
жилва берди
гулларни яфротида.
Яъни эл кўрди
Ҳасанхўжа деган
бир номни
Эрку меҳнат,
бахту омаднинг
баланд байроғида.
Бор ишоним шубҳасиз
юксакка интилай яна,
Сайд этар мақсадлар
охусин зафарлар
тоғида.
Ҳайратингга офарин,
минг раҳмат,
устозингга деб,
Бу садо авж олди
минг-минг ўру дўст
ўртоғида.
Сут каби оппоқ дили,
оппоқ сочию навқирон,
Ҳиссасин кўрдим
татимли бу ҳаёт
қаймоғида.
Анжуманга бебаҳо
соғва кетурди дўстлар,
Топганимни Чустий
келтирдим ғазал
белбоғида.
Бугун ажойиб инсон,
оилапарвар ота, муаллим ва
олимини мўтабар сана —
60 ёши билан муборакбод
этарканмиз, қалбингиз эз-
гулик ва саодат нурларига
ҳамиша ошиён бўлсин
деймиз.

Мухсон ОЛИМОВ

ЭЗГУЛИККА ОШИЁН КҲНГИЛ

бошлигини қақриб, «Қурса янги талабалар қўшилди-ми?», деб сўрайди. «Домла, уэр, қизларимиз ишхоналарига бориб маърузангиздан олган таъсиротларини сўзлашган экан, дугоналари «дом-ланнинг дарслиқига биз ҳам қатнашсак майлими?», деб сўрашибди. Мен рухсат берувдим», дебди ийманиб гуруҳ бўлиши. Бундай воқеалар кўп бўлган.

Ҳасанхўжа Муҳаммадхўжаев ўзбек мумтоз адабиётининг долзарб муаммолари — «Ўзбек мумтоз адабиётида наср», «Бобурнома», «Ўзбек-озарбойжон адабий алоқалари тарихидан», «Мумтоз шеърятда санъатлар» бўйича махсус курслар ўқиди, семинар-машғулотлари олиб борди.

Ҳасанхўжа Муҳаммадхўжаев моҳир педагоггина эмас, иқтидорли, изланарчан тадқиқотчи сифатида ҳам илмий жамоатчиликка яхши таниш. Унинг «Фузулий ва ўзбек адабиёти»

Машраб шеърларини кўп муталаа қилардилар Аммо уларнинг хонадонларида Муҳаммад Сулаймон ўғли Фузулий ижоди алоҳида эъзозланарди. Устоз Ғулом Каримов тадқиқот учун мавзулар тавсия қилганларида Ҳасанхўжа ҳеч иккиланмай «Фузулий ва ўзбек адабиёти»ни танлади.

Еш олим Фузулий ижоди бўйича гоёта машаққатли, самарали изланишлар олиб борди. Шоир ижодининг қўнчилиқка номтаълим кирраларини кашф қилди. Фузулий асарларининг Ўзбекистонда тарқалиши, шоирнинг кўқон, Хоразм адабий муҳитидаги ижодкорларга таъсирини кўрсатди.

Ҳасанхўжа Муҳаммадхўжаевнинг узок йиллиқ илмий ишлари самараси — «Фузулий ва ўзбек адабиёти» номзодлик диссертациясини 1972 йил 4 майда Тошкент давлат университети Илмий кенгашида муваффақият билан ҳимоя қилди. Та-ниқли олимлар Азизхон

Ҳасанхўжа табиатидаги ноёб хислатлардан яна бири — гўзалликка шайдолик. У санъат аҳли — шоирлар, ҳофизлар, созандалар давраларида бўлишни ёқтиради. Бундай нафосат мах-лисларида шеър ва мусика ҳақида мусохабалар, муно-заралар бўлади. Биз — Ҳасанхўжанинг ҳамкасблари, дўстлари машҳур ҳофизлар Маъруфхўжа Баҳодиров, Орифхон Хотамов, Фаттоҳхон Мамадалиев, оташна-фас ғазалхон Набиҳон Чус-

шимни ўйласам, юрагим орқага тортади. Танимаган, билмаган йигит билан ҳаётини ҳамроҳ бўлмоқ...

Мен битта йигитни танирдим. Мактаб пайтларида-ноқ суйгани бор эди. Улардан бахтли инсонлар йўқ эди гўё. Йигит ҳарбий хизматга кетган қўнйёқ қиз бошқа совчиларга розилик берди. Севган йигитни қон йиғлади.

Шунга ўхшаш яна бир мисол: Севги оламида юрган худди шундай йигит ва қизнинг аҳду паймонлари бут эди. Йигит ҳарбий хизматга кетди. Хат ёзиб турди. Аммо, ўша ёқдан битта қизни етаклаб қайтиб келди.

Севган қиз қон йиғлади. ... Кеча ярим кечада йиғлаётганимни эшитиб онам кирди хонамга. Не қилсам она-да, қўшилиб йиғлади. Сўнгра «қўниқиб кетарсан», дея олди, холос. Қўниқиб...

Инсон нималарга қўниқмайди... Бирга боғларни сайр қилган, дунёдаги жамики гўзалликлар ҳақида суҳбат қурган ҳамроҳингни йўқотиб қўйсанг. Бунга қўниқиб учун... қанча тоқат керак?...

... Хатим чўзилиб кетди чоғи. Сиздан фақат битта илтимосим шуки, энди мени эсламанг. Хат ёзмаг. Ўзингизни асраг.

Мен эса тақдирга тан бердим. Энди фақат сиз бахтли яшанг деб яратгандан сўрайман... Ҳа, севи... Бундоқ қарасангиз, оқдйигина, бир оғиз сўз. Аммо, севи нима ўзи, у борми? - деган саволни ҳар бир қалб эгаси, ҳар бир инсон ўзига бериб кўрсин-чи...

Жавоб топа олармикан?

Ойбек ТИЛЛО

Барот БОЙҚОБИЛОВ

ЭЛДИН ТОПДИМ БАХТИМ МАНО

(Яссавийона)

Эй ёрлар, биродарлар,
Жонига тенг-баробарлар,
Сўзга бермай зебу зарлар,
Ҳол дафтарин очдим ман.

Ўзига тинч хонадонда
Тутилибман саратонда,
Ҳаёт ишқи қайнаб қонда
Яшамаска шовдим ман.

Отам соҳиб қарам эди,
Рухоний бир одам эди,
Дўсту ёрга ҳамдам эди,
Тарбиясин олдим ман.

Онам меҳри дарё эди,
Бизга жони фидо эди.
Ғалга чечан, доно эди,
Ақлгига лол қолдим ман.

Кенасида камол топдим,
Ургутнинг нон-тузин топдим,
Самарқандда отлар топдим,
Зарафшонни кечдим ман.

Дорилфунун қўноғида,
Илму фаннинг ўчоғида,
Ҳам шеърят қорбоғида
Оби ҳаёт ичдим ман.

устоз Воҳид Абдулодан —
Назирин йўқ алломадан,
Дарс олиб не улмомадан
Тилсимотни очдим ман.

Шеърятга ҳавас қўйдим.
Ватан ишқини жонга тўйдим.
Тошга гўё гуллар ўйдим,
Халоватдан кечдим ман.

Туркистонлик икки пирдан —
Ойбек билан Миртемирдан,
Имдод олиб Алишердан
Бургут каби ўчдим ман.

Сўнг Тошкентни ватан қилдим,
Тупроғини азиз билдим,
Эли билан йиғлаб-қўйдим,
Қадр топдим Шовдим ман.

Шайх Каффи Шойини аъзам,
Шайх Хованди Таҳур аълам,
Еди ёқиб дилимга шамъ,
Зиёратга шовдим ман.

Шайхонхатир даҳасида,
Шаҳри азим қабасида,
Улуғ шайхнинг паноҳида
Азиз макон топдим ман.

Эл қатори яшаб ўтдим,
Гоҳ сўлиб, гоҳ яшаб ўтдим,
Гоҳ хурсанд, гоҳ қайнаб ўтдим,
Бағрим ёрга босдим ман.

Умрим сувдек оқиб кетди,
Бир шамъ каби ёниб кетди,
Шодлик, ғамга қониб кетди,
Тоғу тошдин ошдим ман.

Ўнлаб асар рақам этдим,
Қирғиларим қалам этдим,
Юргимга алам этдим,
Ўт чиқардим тошдин ман.

Дарё эдим — ирмоқ бўлдим,
Қилич эдим — ўроқ бўлдим,
Чинор эдим — тупроқ бўлдим,
Барқдай чакнаб ўчдим ман.

Ақлим эрта кирди, аммо,
Ақлсиздан кечдим жафо,
Нодонга тенг бўлмай асло,
Бир кемада сўздим ман.

Аҳли айём бўлиб улфат,
Кўксин тутди — келса қуфат,
Гоҳ сийлаб, гоҳ қўрлаб қисмат,
Турқона соз туздим ман.

Пойга экан билсам ҳаёт,
Ҳамма қўйсам, дер экан от,
Бир қимсадан кутмай наҳот,
Гоҳ қолиб, гоҳ ўздим ман.

Умр бўйи меҳнат қилдим,
Меҳнат ахлин иззат қилдим,
Элу юртга хизмат қилдим,
Ишратоғни буздим ман.

Англай олай одамларни,
Ўйлаб босдим қадамларни,
Инча ютиб аламларни,
Инсон қадрин сездим ман.

Мен оламда кездим саросан,
Гоҳ қўнгли ҳў, гоҳ вайрон,
Бошим узра синиб гаврон,
Паноҳ излаб кездим ман.

Чин дунёмас - фоний дунё,
Инсон учун оний дунё,
Оний эмас — боқий дунё,
Сени билмай кетдим ман.

Ақли замон аҳолини,
Гоҳ Номайи иқболини,
Гоҳ қисмати ишқолини,
Қотиб каби битдим ман.

Не муқаддас китоб кўрдим,
Китоб ичра хитоб кўрдим,
Фикратшумул оғдоб кўрдим,
Қўзим узра тутдим ман.

Умринг тўрт фусулани,
Истиқомат усулини,
Эхтиёжу фузулини
Сабр билан ўтдим ман.

Ҳар қўнмин наврўз билдим,
Ҳар тўнмин қўнғуз билдим,
Қўни тўнмин фўруз билдим,
Эзгуликлар кутдим ман.

Савобиға қўлни урдим.

Гуноҳ ишдан юзани бурдим,
Яхшиликда ўзини кўрдим,
Муродиға этдим ман.

Умр азал қўну туңдир,
Гоҳ шодлиғу гоҳ муңдир,
Гоҳ олову гоҳ тўғундир,
Болу оғу ютдим ман.

Улус улғу дарё экан,
Юргани кенг дунё экан,
Дунё каби баҳо экан,
Бирга-бирга оқдим ман.

Қўнгли ярим фўқоранинг,
Жигари қон бечоранинг,
Ғам қўйида оворанинг
Дилиға шамъ ёқдим ман.

Қалбимни тарқ этмай умид,
Меҳрим ёниб ишқини ўршид,
Аҳли ҳолдан излаб мурид,
Пир эшигин қўқдим ман.

Яссавийнинг ҳикматида,
Оламшумул фикратидан,
Баҳра толиб ҳимматида
Ҳаёт мағзин қўқдим ман.

Худойимга бир бандаман,
Фўқарою арзандаман,
Арзандаю парвардаман,
Элдин топдим бахтим ман.

Ақлга вафо — мардининг иши,
Ақдин бузар номард киши,
Санчилса ҳам душман иши,
Бузмадим ҳеч ақдин ман.

Сўздан бўлак бисотим йўқ,
Не бисотим — абётим йўқ,
Сўз бўлмаса ҳаётим йўқ,
Сўздан қўрдим қасрим ман.

Амал аҳли бўлса доно,
Банди қилмаса қибро ҳаво,
Нодон бўлса - бошга бало,
Барчасини кўрдим ман.

Пок сакладим йилмонини,
Сотганим йўқ вилдонини,
Бузмадим ақл-паймонини,
Қадрладим қадрим ман.

Энди замон — шўларини,
Азиз боши — тошларини,
Бизга қўзу қошларини,
Умид билан боқдим ман.

Мовароуннахр мамлақати,
Амир Темур салтанати,
Хожа Аҳрор шаън-шавқати
Олам аро фаҳриман ман.

Фақирлиқдир фаҳрим менинг,
Зарафшондир наҳрим менинг,
Самарқанддир шаҳрим менинг,
Ўзбекистон даҳриман ман.

24-25 октябрь, 1995

Миллий рақсда Шарқона фўсуни...

Миллий Тикланиш демократик партияси

Бош муҳаррир: Иброҳим ҒАҒУРОВ

Газета 136-рақам билан рўйхатдан ўтган.
Буюртма: Ғ — 0223.
5877 нусхада босилди.
Сотувда нархи эркин.
Ҳажми 2 босма табоқ.
Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди.

Манзилмиз: Тошкент-83,
Матбуотчилар кўчаси — 32.
Телефон 33-50-18.
«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахо-наси. Манзили: Тошкент шаҳри,
Буюк Турон кўчаси, 41-уй
Навбатчи муҳаррир — Ойбек ТИЛЛАЕВ
1 2 3 4 5 6